

tegrum discimen inter divinam essentiam infinitam et naturam finitam, quod divina essentia simplicissima nullam admittens compositionem nullis afficitur accidentibus et nullis notis individuantibus absolutis, sed natura humana esset numero una in pluribus hypostasibus, sicut est unitas divinae naturae in tribus personis. Unde qui hanc sequens philosophiam diceret, Patrem, Filium, Spiritum Sanctum unum esse Deum, sicut Petrus, Paulus, Barnabas sunt unus homo; in unitatem Dei et singularitatem divinae naturae in tribus personis distinctis non negaret, immo vero diserte adstrueret; sed illustrationem et intelligentiam veritatis revelatae ex falsis principiis philosophicis desumere, adeoque error non esset theologicus sed philosophicus.

Iam vero haec principia philosophica aliqui secutus esse videtur s. Gregorius Nyssenus. Obiicientibus, ex consubstantialitate trium personarum sequi tres esse Deos, sicut sunt homines tres, Nyssenus respondet: tres homines abuso sermonis dici, ex principiis scientiae debere dici tres hypostases et unum hominem, quia unam habent humanitatem et ideo, quatenus homo sunt, nec distinguntur invicem nec numerari debent; unde multo etiam magis simplicissima natura divina una in tribus non tres Deos constituit, sed unus est Deus. Quam luculenter Nyssenus asseruerit numericam unitatem divinae naturae, superiorius vidimus; non ergo hanc unitatem negat nec unitatem Dei talem solum adstruit, qualis unitas trium hominum ex rei veritate est, sed qualis unitas humanae naturae in illis principiis philosophicis asseritur, quae est unitas realis et numerica. « Dicimus igitur, inquit, abusum quedam esse consuetudinis, ut eos qui natura discreti non sunt, per ipsum naturae nomen plurilater nominem ac dicamus: multi homines; cui simile est, si quis dicat: multae naturae humanae... Multi quidem sunt eandem sortiti naturam, unus vero in omnibus est homo... Sed hypostaseon quidem ratio per eas, quae in unoquoque considerantur proprietas, disputationem admittit et per computationem in numero consideratur; natura vero una est, ipsa secum unificata, ac individua prorsus unitas (*μονάς*) est, quae neque adiectione augetur neque subtractione mi-

nitur; sed, quod est, unum permanens, etiamsi in multis esse cernatur, indivisibilis, continua, integra est, quae non simul cum singularibus, qui eius participes sunt, dividitur... ut multo rectius fuerit errantem in nobis consuetudinem corrigeret et non amplius naturae nomen ad multitudinem extenderet, quam consuetudini servientes errorem qui hic latet, etiam ad divinum dogma transferret.... Igitur unus nobis confitendus est Deus, iuxta Scripturæ testimonium: audi Israël, Dominus Deus tuus Dominus unus est; etiamsi nomen deitatis ad totam pertineat sanctam Trinitatem » Gregor. Nyss. l. ad Ablavium T. II. p. 449; l. de commun. notion. T. I. p. 915, seqq. Non valde dissimilia ex Nysseno derivata habent auctor dialogi de Trin. (inter Opp. Athanas.) et Theodor. Abucara opuse. II.

THESES X.

De SS. Trinitate professio catholica eadem ante Conc. Nicaenum demonstratur ex Patribus III et II saeculi,

• Eadem fides, quam Cœn. Nicaenum et Patres deinceps confirmarunt, tradita erat inde ab Apostolis in universali professione et praedicatione Ecclesiae. Patres enim Martyresque superioris aetatis contra errores sibi invicem contrarios et dogmati Ecclesiae repugnantes, sicut personarum distinctionem ita unitatem deitatis diserte vindicabant eadem sensu licet non iisdem semper formulis et explicandi modis, quibus deinceps dogma definitum est a Patribus Nicaeis et subsequentibus. Quando vero Patres illi velutios pro inde haereses suæ aetatis potissimum insistebant distinctioni reali personarum, unitatem naturam supponerent velut concessam ab adversariis, non autem distinctionem nem hypostaseon ad ipsam naturam extendisse censerent, licet modum distinctionis plerumque non clare exposuerint. *

Duo praestabimus in hac thesi: primum considerabimus antenicaenorum Patrum doctrinam explicitam de unitate deitatis in personis distinctis, quae sunt unus Deus; tum spectabimus rationem, qua aliquando solam distinctionem vehementius urgent supposita unitate velut concessa et adserita ab ipsis adversariis, demonstrabimusque nunc adhuc solum ex generalibus quibusdam principiis, Patres ob oculos habuisse non naturae sed personarum distinctionem,

Franzelin, DE DEO TRINO SEC. PERS.

10

atque in his ipsis non tam modum distinctionis spectasse quam eius realitatem vindicasse adversus haereticos.

I. S. Athanasius de apostolica traditione Fidei Nicaenae adversus novitatem Arianorum ita loquitur. « Nos quidem hanc sententiam a Patribus ad Patres transiisse demonstramus, vos vero, o novi Iudei et Caiphae discipuli, quos Patres dictorum vestrorum exhibere potestis? Nullum certe prudentem et sapientem unquam proferetis; omnes enim a vobis abhorrent praeter unum diabolum... qui etiam nunc vobis persuadet, ut calumniemini oecumenicam synodum, quia videlicet non vestra definivit sed ea, que ab initio tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis; nam fides quam synodus scripto confessa est, ipsa est fides catholicae Ecclesiae » Athan. de crebet. Nic. n. 27. S. Augustinus suis libris de Trinitate velut munimentum praeservauit omnium antecedentium Patrum consensum. « Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate quae Deus est, divinorum librorum veterum et novorum catholici tractatores, hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus unius eiusdemque substantiae inseparabili aequalitate divinam insinuant unitatem, ideoque non sint tres Dei sed unus Deus, quamvis Pater Filium genuerit, et ideo Filius non sit qui Pater est..... Spiritusque Sanctus nec Pater sit nec Filius.... Haec et mea fides est, quando haec est catholica fides » August. Trin. I. n. 7.

1°. Sane saeculo III. sicut Ecclesia damnavit haereticos monarchianos negantes distinctionem personarum, ita pariter proscripsit haeresim contrariam eorum, qui quavis forma doctrinae cum distinctione personarum simul inducerent distinctionem naturae in Patre, Filio, et Spiritu Sancto. In huiusmodi enim distinctione naturae necessario alterutrum continetur, vel tres esse Deos, vel Filium et Spiritum Sanctum non esse Deum; hoc autem utrumque saeculo iam III. etiam publico et solemnii iudicio condemnatum est ut repugnans fidei revelatione ac traditiae. Disertissima igitur erat Ecclesiae professio, tres esse realiter distinctos Patrem, Filium et Spiritum Sanctum, hos tamen tres et trium sin-

gulos esse unum verum Deum, praeter quem aliis non est. Dionysium Pontificem medio saeculo III. primum quidem narrat Athanasius scripsisse contra Sabellianos, tum ex eius epistola haec recitat. « Porro aequum fuerit etiam adversus illos dicere, qui augustissimam Ecclesiae Dei praedicationem ($\tauο\ \sigmaεμνοτητων\ κηρυγμα\ της\ εκκλησιας\ του\ θεου$, angustissimum mysterium ab Ecclesia Dei praedicatum), monarchiam inquam dividunt et discordant et distribuunt in tres aliquas virtutes et divisas hypostases et tres deitates.... qui e diametro, ut ita loquar, opponuntur Sabellii sententiae. Illius enim impietas in eo consistit, quod dicat Filium esse Patrem et viosissim; hi vero tres Deos aliquo modo praedicant, cum in tres hypostases invicem alienas omnino separatas dividunt sanctam unitatem ($\tauην\ \chiριξιν\ μοναδα$, sanctam unicitudinem). Necesse est enim divinum Verbum Deo universorum esse unitum, et Spiritum Sanctum in Deo manere ac vivere, et denique omnino necessarium est divinam Trinitatem in unum quasi in quandam verticem, Deum universorum omnipotentem dico, reduci et colligi (1). Nam insanii Marcionis doctrina, quae monarchiam in tria principia secat et dividit, diabolica est, non autem verorum discipulorum Christi et eorum, quibus Salvatoris disciplina placet. Hi enim bene sciunt, Trinitatem quidem in divina Scriptura praedicari, tres vero Deos neque in veteri neque in novo Testamento doceri. Non minus rursus culpandi sunt, qui Filium existimant esse rem factam ($\piοιημα$), et Dominum esse creatum ($\gammaενεσιν\ τον\ κυριον$). Si factus est Filius, erat aliquando, quando non erat ($\eta\, \deltaι\, οὐκ\ \eta\,$): atqui semper erat, si est in Patre, ut ipsem declarat, et si Christus est Verbum et sapientia et virtus; haec enim esse Christum divinae litterae docent, ut nostis; haec autem eadem sunt Dei virtutes, ac proinde si factus est Filius, erat aliquando, quando haec non erant; erat ergo tempus, quando sine his erat Deus, quod est absurdissimum (2)... Igitur neque admirabilem et divinam uni-

(1) Ήδη και την θειαν τριάδα εἰς ἓν, ὡπερί εἰς κορυφὴν τινα, τον θεον τους ὅλους την παντοκρατορα λέγω, συγχρέλιουσθαι τι και συνεγένεσθαι πάσα άνωτερα.

(2) Videlicet haec absolute sumpta sunt divina attributa; ergo cum

tatem ($\tauην θαυμαστην και θειαν μοναδα$) oportet dividere in tres deitates, neque dignitatem summanque magnitudinem Domini evertere opinione, quod factus sit; sed credendum est in Deum Patrem omnipotentem et in Iesum Christum Filium eius et in Spiritum Sanctum, ac Verbum unitum esse Deo universorum. Ait enim: ego et Pater unum sumus; et ego in Patre et Pater in me est. Ita scilicet et Trinitas divina et sancta monarchiae praedicatione integra servabitur et s. Dionys. apud Athanas. decret. Nic. n. 26.

a Augustissima igitur praedicatione Ecclesiae Dei et h. e. publica et communis professio atque doctrina, teste Pontificie, ad haec revocabatur: quod a) tres sunt distincti Pater, Filius, Spiritus Sanctus, et ideo damnatus est Sabellius; quod b) Deus unus est, et ideo divina natura, licet sit in tribus inter se distinctis, est tamen unitas indivisibilis et non multiplicabilis ($\muοναδα$), adeoque tres sunt Deus universorum, qui in veteri et novo Testamento praedicatur unus Deus. Unde quovis modo dicantur tres deitates, tria principia, non solum ut iam pridem docuerant Marcionites et alii Gnostici, sed etiam ut tum monarchiani et postea Ariani calumniam inferebant contra Ecclesiam, et ut seniori aetate docebant tritheitam; hos omnes errores excludit augustissima praedicatione Ecclesiae. c) Hac ipsa praedicatione Ecclesia sicut Patrem ita Filium et Spiritum Sanctum confitetur Deum verum, adeoque damnantur qui Verbum et consequenter etiam qui Spiritum Sanctum dicent esse creaturam (1).

Christus praedicator Filius a Patre distinctus, vincitur Sabellius; cum praedicator nominibus divinis, Patris Verbum, Sapientia, Virtus, vincuntur hi, qui Filium dicunt factum.

(1) Dionysius evidenter prae oculis habet duplarem diversam erroris conformatiōnē. Damnantur scilicet tum ii, qui tres deitates quocunque modo h. e. deitates proprio sensu et proinde aequales docerent vel ab Ecclesia doceri calumniantur, tum ii qui Filium et Spiritum Sanctum dicent non vero sensu Deum sed Patre inferiorem ($\muοναδα$, $\gammaρωνα$). Neque est necesse ad hanc distinctionem duplices erroris penes Dionysium intelligendam, ut ostendatur iam tum extitisse proprie dictos tritheitas, quales saeculo VI emerserunt. Contra evidenter contextum non possumus concedere nupero theologo (Dr. Kahn de Trinit. p. 279 sq.), eundem impugnari errorem a Dionysio, cum primo confutat dividentes

Ante Dionysium eamdem omnino fidem unius deitatis in personis distinctis saeculo III. ineunte demonstrant tum gesta tum doctrina Pontificum Zephyrini et Callisti, quantumvis contorte referantur ab horum Sanctorum calumniatore in Opere, quod editor Millerus inscripsit « Origenis Philosophumena ». a) Sicut Dionysius Sabellianos confundentes personas aequae damnavit ac alios, qui dividerent unitatem naturae; ita et Callistus Sabellium ipsum et ab Ecclesia ciecit, quod non recte sentiret » (Philos. p. 288); ex altera vero parte postulabat professionem, Patrem ac Filium esse *unum indivisibilem spiritum*, non aliud et aliud sed *unum idem*. Hanc professionem quis auctor istius historias ($\varphiιστοριανων$) et cum ipso in sectam coalescentes recusabant, Callistus eos publice denuntiavit ut inimicos unitatis Dei ($\deltaημοσιας την οντεδιζοντα ειπεν$. διθεοι ήστε Philos. p. 285. 289). b) Doctrinam ss. Zephyrini et Callisti de unitate Patris et Filii ipsem et eorum adversarios ita exhibet. Zephyrinus suas Callistis, qui postea in pontificatu successit, publice praedicbat: « ego novi unum Deum Christum Iesum et praeter hunc nullum alium (scilicet nullum alium Deum), qui (Jesus Christus Deus) natus et passus est ». Similiter vero declarabat Callistus: « non Pater mortuus est sed Filius » (Philos. p. 285) (1). Praedicatur itaque alius Pater alius Filius contra Sabellium, sed sicut Christus Dominus Patrem dixit « solum verum Deum » (supra th. III. Coroll. 2), ita et Filius est idem unus Deus, praeter quem nullus Deus alius est. Ulterius exponitur doctrina Callisti iam Pontificis: Patrem et Filium et esse unum indivisibilem spiritum, non alium spiritum esse Patrem et alium spiritum Filium, sed unum eundemque spiritum; et qui in Virgine incarnatus est, non esse spiritum alium quam sit Pater, sed unum ac eundem spiritum; et hoc sibi velle, quod dictum est: non credis, quia ego in Patre et

divinam unitatem in tres deitates, et deinde refelli et rursum etiam eos, qui existimant Filium esse creaturam ».

(1) Λόγοι δι των Ζεύρων προσώπου (Καλλίστος) δημοσιαὶ ἔπεισοι λέγονται οἷοι εἰν θεον Χριστὸν Ιησούν, καὶ πλὴν αὐτοῦ εἴσορον οὐδέποι, γεντον καὶ πεπληρωτον. ποτε δὲ λέγονται οὗδις ο πάτηρ ἀπεθανεν ἄλλα δι νοσου.

Pater in me? Non enim, inquit, dicam duos Deos Patrem et Filium sed unum ». Adversarius quidem haec referens concludit, hoc modo doceri unam personam Patris et Filii, quia intelligere non potuit vel noluit distinctionem secundum personas, si nulla sit distinctio secundum naturam; nihilominus ipsem fatetur, Callistum noluisse dicere Patrem esse passum, et unam esse personam, « ut, inquit, effugaret blasphemiam in Patrem » (Philos. p. 289) (1). Eamdem calumniam repetit, quasi Callistus solo nomine distinxisset Patrem a Filio, quia docebat: « Pater et Filius est unum essentia; neque enim Deus est alius spiritus quam Verbum, nec Verbum alius spiritus quam Deus, atque hoc Verbum est unus Deus et incarnatum est » (Philos. p. 329).

Seculo itaque III sicut distinctio personarum adversus Sabellianos, ita non minus unitas indistincta naturae divinae a Pontificibus Romanis Zephyrino, Callisto, Dionysio tamquam communis et tradita fides Ecclesiae disertissime declarata est et aduersus errores contrarios vindicata.

2°. Ubi dogma unitatis Dei cum distinctione personarum conciliandum et aduersus Gnosticos, quandoque etiam aduersus gentiles explicandum, vel aduersus monarchianorum obiectiones tuendum erat, Patres II. et III. saeculi utramque partem dogmatis, non modo distinctionem scilicet sed etiam unitatem, eadem claritate ut fidem communem proponabant.

Irenaeus frequentissime praesertim I. III. et IV. doctrinam declarat. Deus qui in veteri Testamento se revelavit, est unus Deus, praeter quem non est aliud; sed ille Deus unus est Pater et Filius in personis distinctis. « Quis est

(1) Λέγον τον λόγον αὐτὸν εἶναι θεον, καὶ πάτερα, ὑπορτεῖ μη χαλουψέντων, ἵνα δὲ το τονικα δύσποτον, οὐκ ἀλλο εἶναι πάτερα ἄλλο δὲ θεον, ἐν δὲ καὶ το αὐτῷ ὑπάρχειν, καὶ το πάντα γῆραν τον θεον πεντεκότε τα το ἡνα καὶ κτενο, καὶ εἶναι το ἐν τη προθντιρ αρχαιον πνευμα δύο ἔτρων πατερα τον πάτερα δίλλον καὶ το αὐτό, καὶ τούτο εἶναι το πέριγμαν « οὐ πιστεῖς, ὅτι ἐν τη πάτερα καὶ ὁ πάτερ ἐν ἐμοι οὐ γαρ, φασι, ἐρῶ δύο θεον πάτερα καὶ θεον ἄλλοντα... οὐ γαρ θεοι λέγον τον πάτερα πεπονθεναι καὶ ἐν εἶναι πρωτοπον, (ώστε) ἐκρηγνυν την εἰς τον πάτερα βλασφημαν. λ.

vivorum Deus, nisi qui est Deus, super quem alias non est Deus?.... Qui igitur a prophetis adorabatur Deus vivus, hic est vivorum Deus et Verbum eius, qui et loquutus est Moysi, qui et Sadduceos redarguit..... Ipse igitur Christus cum Patre vivorum est Deus, qui loquitus est Moysi, qui et Patribus manifestatus est ». I. IV. c. 5. n. 2. Saepe repetit fabricatorem mundi seu demiurgum non esse aliquem inferiorem Deo summo, ut Gnostici putabant, sed esse ipsum unum summum Deum. Tum vero unum summum Deum creatorem modo Patrem dicit, modo Verbum Patris, modo Patrem per Verbum et per Sapientiam h. e. per Spiritum Sanctum. Dicitur vero Pater creasse omnia per Verbum et Sapientiam, non quasi hi tres essent aliud et aliud, sed imo Pater et Verbum et Sapientia non distinguuntur, quatenus sunt Deus creator, sed omnino unum sunt; adeoque perinde est dicere: Deus creat per Verbum et Sapientiam, ac si dicatur: Deus creat per semetipsum. Quae quidem est eadem unitatis trium explicatio, quam audivimus ab aliis Patribus docentibus, alteram personam cum altera secundum deitatem non minus esse unum quam secum ipsa. « Secundum magnitudinem, at Irenaeus, non est cognoscere Deum; impossibile est enim mensurari Patrem... Quoniam est tantus Deus, et ipse est, qui per semetipsum constituit et elegit et adornavit et continet omnia, in omnibus autem et hunc mundum... Non ergo angeli fecerunt nos, nec angeli potuerunt imaginem facere Dei, nec aliud quis praeter Verbum Domini, nec Virtus longe absistens a Patre universorum. Nec enim indigebat horum Deus ad faciendum, quae ipse apud se praefinierat fieri, quasi ipse suas non haberet manus. Adest enim ei semper Verbum et Sapientia, Filius, et Spiritus, per quos et in quibus omnia libere et sponte fecit, ad quos et loquitur dicens: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ipse a semetipso substantiam creaturarum (sua omnipotentia creando), et exemplum factorum et figuram in mundo ornamentorum (ideas archetypas) accipiens.... Et quoniam Verbum id est Filius semper cum Patre erat, per multa demonstravimus. Quoniam autem et Sapientia, quae est Spiritus, erat apud

eam ante omnem constitutionem, per Salomonem ait: Deus Sapientia fundavit terram.... Unus igitur Deus, qui Verbo et Sapientia fecit et aptavit omnia; hic est autem demiurgus » Iren. l. IV. c. 20. n. 1-4. « Solus unus Deus fabricator.... hic Pater, hic Deus, hic conditor, hic factor, hic fabricator, qui fecit ea per semetipsum, hoc est per Verbum et per Sapientiam suam » l. II. c. 30. n. 9.

Athenagoras ipsis gentilibus saec. II. in sua apologia seu legatione pro Christianis non aliama profecto doctrinam de uno Deo Patre, Filio, Spiritu Sancto exponit, quam communem professionem Christianorum. Primum argumentis philosophicis et etiam philosophorum confessione ostendit, Deum non posse esse nisi unum simplicem spiritum absque ulla compositione, et mundi creatorem. Hunc unum Deum docent libri prophetarum: « ego sum Deus primus et novissimus ; et praeter me non est Deus » Legat. n. 7-9. Tum distinctius declarat, qualem hunc unum Deum credant Christiani; non sumus athei, qui unum ingentium et aeternum tememus Deum, a quo omnia facta sunt per Verbum ipsum. Credimus enim etiam Filium Dei, non quales filios deorum poetar fabulantur, « sed Filius Dei est Verbum Patris in idea et virtute (λόγος πατρός ἐν ἵδε καὶ ἐνεργειᾷ h. e. expressio intellectus paterni et aeternum exemplar, secundum quod omnia creata sunt) ; ab eo enim (Filio) et per eum facta sunt omnia, cum Pater et Filius unum sint. Cum autem Filius sit in Patre et Pater in Filio unitate et essentia spiritus (ἐνοτητὶ καὶ δύναμις πνευματος) (1) h.e. Pater est in Filio, et Filius in Patre, quia Pater et Filius sunt una substantia virtus spiritualis). Filius Dei est mens et Verbum (νους καὶ λόγος) Patris ». Praeter Patrem et Filium Christiani credunt etiam Spiritum Sanctum procedentem a Deo, sicut procedit radius a sole sicut splendor ab igne. « Quis

(1) Apud Athenagoram h. l. et apud Hippolytum, quem mox citabimus, et alibi non semel nomen graecum δύναμις essentiam, perfectionem, realitatem, veritatem significat in oppositione ad id, quod est solum apparent et non verum. Vide Scholion 2. ad th. XIV. Tract. de Eucharistia. Praeterea animadverte, sicut a s. Callisto ita ab Athenagora Patrem et Filium dici *unum spiritum*.

igitur non miretur, cum atheos vocari audit eos, qui docent Deum Patrem et Filium Deum et Spiritum Sanctum, eorumque ostendunt et essentiam in unitate et distinctionem in ordine » (1) ibid. n. 10. 12. 24.

Noetiani (apud Hippolytum contr. Noet. et apud Epiphanius, 57) multis testimoniis Scripturae probant haec duo, verum Deum esse unum, et Christum esse verum Deum; unde inferunt, nominibus Pater, Filius, Spiritus Sanctus non aliud et aliud sed eundem significari, adeoque eum qui est Pater, sub nomine Filii esse incarnatum et passum (ideo dicti Patripassiani). Iam vero Catholicci (presbyteri Smyrnenses et Hippolytus) consentiebant cum Noetianis in utroque antecedente, non nisi unum Deum esse, et Christum esse verum Deum; at simul docebant, non solum Christum Filium, sed Patrem, Filium, Spiritum Sanctum tres distinctas personas unius essentiae esse hunc unum verum Deum. Distinctionem, non secus ac postea Dionysius Alexandrinus agens contra candem haeresim Patripassianorum (Athanas. de sententia Dionys. n. 9. seq.), Hippolytus potissimum demonstrat considerando Verbum incarnatum, Christum. Hinc textus omnes a Noetianis allatos ad demonstrandam unitatem Patris et Filii, quam ipsi extendunt ad unitatem personae, Hippolytus explicat respiciendo Filium incarnatum in natura humana, ut eo sit evidenter personalis distinctio inter Patrem et Filium. Cum enim hic Verbum-homo una sit persona et cum haec persona evidenter distinguitur ut Filius missus a Patre mittente (2), necessario alia persona Pater et alia Verbum credi debet. Tum vero secundum doctrinam Christi non minus certa est di-

(1). Λεγοντες (λογισταις) θεον πατερα και θεον θεον και πνευμα αγρον, δικαιοντας αιτων και την εν οντι δυναμιν και την εν τη ταξι διαιρεσιν.

(2) - Ex Spiritu Sancto et ex Virgine erat hoc Verbum, exhibens Deo (quamvis in duplice natura divina et humana) Filium unicum... Igitur caro (i. e. homo), quae, ex Spiritu Sancto et Virgine, Patri a Verbo Patris in sacrificium oblatu est demonstratur perfectus Filius Dei. Manifestum igitur est, quod ipse se obtulit Patri. Antea vero non erat in coelo caro. Quis ergo erat in coelo, nisi Verbum sine carne, quod missum est, ut ostenderet eundem qui est in terra, esse in coelo? Verbum enim erat, spiritus erat, Virtus erat. Hippol. ibi n. 4.

stinctio personae tertiae Spiritus Sancti. Eo tamen ipso quod Deus unus est, ut recte affirmant etiam Noetiani, distinctio non est in deitate seu in natura personarum. « Necessere ergo est ut quamvis nolens confiteatur (Noetus) Patrem Deum omnipotentem, et Christum Iesum Filium Dei Deum hominem factum, cui Pater omnia subiecit praeter se et Spiritum Sanctum, et sic hos esse tria. Quod si vult soire, quomodo unus Deus demonstretur, sciat unam esse huius virtutem (essentiam, ἡτού μια δύναμις τούτων). Et quantum quidem ad virtutem, unus est Deus; quantum vero ad oeconomiam (ad originem et distinctionem) unius personae ab altera cf. Tertull. contr. Prax. c. 3), trina est ostensio (eadem virtus in tribus est, et nobis sese manifestat). Haec igitur, fratres, demonstrantur a nobis consonanter dicta; unus est enim Deus » Hippol. contr. Noet. n. 8 (Galland. II. p. 459). « Deus solus cum esset nihil habens sibi coaevum, voluit mundum creare.... Verbum quidem creat, Sapientia vero ornat... Atque ita adstitit ei aliud. Cum alium dico, non dico duos Deos, sed sicut lumen ex lumine, vel sicut aqua ex fonte, vel sicut radium a sole. Una enim virtus, quae ex toto est; totum vero Pater, ex quo virtus Verbum (I. h. e. Pater et Verbum una virtus est et ideo unus Deus; sed Pater dicitur totum velut fons et principium, ex quo procedit Verbum, et ideo Pater et Verbum qui sunt una virtus, distinguntur ut principium et principiatum). Hoc (Verbum) mens est, quod prodierit (per incarnationem) in mundo ostenditur Filius Dei (πάντες θέλουν Christus homo)... Hanc oeconomiam tradit nobis Ioannes in Evangelio, et hoc Verbum ipse confitetur Deum sic inquiens: in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Si Verbum erat apud Deum et Deus erat; quid ergo, dicet ne aliquis, Ioannem docere duos Deos? Duos quidem Deos non dicam sed unum, personas vero duas et oeconomiam tertiam, gratiam Sancti Spiritus (2). Pater quidem unus, per-

(1) Δύναμις γαρ μια, ἡ ἐκ του παντού, το δὲ παν πατήρ, εἴ το δύναμις λόγος.

(2) Διο μηδ οὐκ ἔρδ θεους ἄλλη ἡ ἴντα, προσωπα δὲ δύο, σίκανομεν δὲ τριτην, την χεριν του ἀγρου πικευματος. Isdem fore verbis responderunt

sonae vero duas, quia etiam Filius, tertia autem Spiritus Sanctus... Alterum unum Deum intelligere non possumus (ut revelatus est), nisi vere Patri et Filio et Spiritui Sancto credamus » ibid. [n. 10-14. Totam doctrinam Hippolyti complexus est et illustravit Epiphanius haeres. 57. T. I. p. 480. seq.]

Pari ratione Tertullianus consentit cum Praxeia in praedicanda unitate Dei, dummodo ille fateretur etiam distinctionem personarum, quee unitate substantiae sunt unus Deus. « Unicum quidem Deum credimus, inquit, sub hac tamen dispensatione, quam oeconomiam dicimus.... Haec haeresis meram veritatem se existimat possidere, dum unicum Deum non alias putat credendum, quam si ipsum eundemque et Patrem et Filium et Spiritum Sanctum dicat, quasi non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantiae scilicet unitatem » contr. Prax. c. 2. « Opus Evangelii, substantia novi Testamenti.... quod exinde tres crediti unum Deum sstant, ut nove unus crederetur per Filium et Spiritum Sanctum, ut coram iam Deus in suis propriis nominibus et personis cognosceretur, qui et retro per Filium et Spiritum Sanctum praedicatus non agnoscebatur » ib. c. 1.

Episcopi orthodoxi in Concilio II. Antiocheno vel ante illud scribentes ad Paulum Samosatenum priusquam depuneretur (1), multis argumentis ex veteri et novo Testamento in primis probant, Filium Dei esse verum Deum; tum vero

presbyteri Smyrnenses Noeto, et s. Callistus Pontifex auctori Operis
• Philosophemata, * qui in errore opposito ditheismi esse videbatur.

Universum eadem est explicatio Hippolyti ac Callisti, quantum huins sententia ex relatione calumnioris colligi potest. Quomodo ergo hunc anterorum libri των φιλοσοφημάτων, cuius sententia de Trinitate non minus Hippolyti quam Callisti doctrinæ repugnat, eundemque acerrimum adversarium ss. Pontificem, et principem sectæ saltem schismatice vel etiam haereticæ contra Ecclesiam Romanam, nobis persuadimus fuisse ipsum s. Hippolytum, virum in traditione eiusdem Romanae Ecclesiae pia veneratione et summis laudibus celebratum?

(1) Est quidem controversia inter criticos de genuinitate huins epistolæ, sed certe documentum satis vetustum est, ut cum antecedentibus coniungi mereatur.

protestantur, Patrem et Filium non duos esse Deos, ut Samosatenus Catholicis imponebat, sed Deum unum eundemque. Cum Samosatenus doceret, Christum appellari Deum, eo quod Verbum, divina virtus tamquam Dei efficiencia, in homine Iesu habitat; adeoque ab aeterno non nisi praeognitione, et in tempore actu quidem posse praedicari Deum, sed sensu longe alio quam Pater Deus sit, ne duo Dii inducantur; Patres doctrinam hanc damnant, quia Filius est ille ipse verus Deus, qui in V. T. apparuit et in omnibus Scripturis Deus praedicatur. Ideo, aiunt, universa Ecclesia inde ab Apostolis profiteatur, Filius esse essentia et hypostasi Deum aeternum, neque tamen Patrem et Filium duos Deos esse sed unum Deum. « Visum est nobis, inquit, scripto exponere fidem, quam accepimus ab initio et habemus traditam in catholica sancta Ecclesia, usque in hodiernum diem ex doctrina Apostolorum... Profitemur et praedicamus, Filius esse Sapientiam et virtutem Dei ante saecula existentem, non praeognitione sed essentia et hypostasi Deum, Dei Filium. Qui vero repugnat, ut non credat et profiteatur Filium Dei Deum esse ante constitutionem mundi, dicens duos annuntiari Deos, si Filius Dei Deus praedicetur, hunc indicamus alienum ab ecclesiastica regula (τον ἑκάπετρον κατόντας), et omnes catholicas Ecclesias consentient nobiscum » Collect. Concil. Mansi I. p. 1033; Opp. Dionys. Alex. ed. de Magistris p. 280. seq.; Routh. Reliquiae sacr. III. p. 289.

Non minus luculenta est declaratio symboli divinitatis traditi s. Gregorio Thaumaturgo, qui « maxime eminebat » inter Episcopos contra Samosatenum pugnantes (Euseb. H. E. VII. c. 28). « Unus Deus Pater Verbi vivens, Sapientiae subsistentis (τοπική οὐσιωσης)... Unus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo... invisibilis ex invisibili... Unus Spiritus Sanctus ex Deo subsistentiam habens et per Filium effulgens, videlicet hominibus (1); imago Filii perfecta perfecti; vita, viventium causa, fons sanctus, sanctitas,

(1) Καὶ διὰ τοῦ πεπτυσθέντος, διλασθεὶς, τοῖς ἀνθρώποις. Hoc incisum ultimum omnino videtur Graeculi posterioris alienius glossema; certe in versione Rufini non comparat (vide Lequien Dissert. Damasc. I. §. 3).

sanctificationis auctor; in quo (Spiritu Sancto) manifestatur Deus Pater, qui super omnia et in omnibus, et Deus Filius, qui per omnia; Trinitas perfecta, quae gloria et aeternitate et regno non dividitur nec alienatur.... incomparabilis et invariabilis semper eadem Trinitas » (Galland. III. p. 385. 447).

3°. Hanc fidem in unum Deum, qui sit Trinitas in personis, non ad profundiorum solum et occultiorum aliquam theologiam sed ad professionem omnibus fidelibus communem semper pertinuisse, constare potest ex symbolo, quod in catechesibus declarabatur; ex ipsa forma baptismi; ex doxologia, qua inde ab aevō apostolico deferebatur una adoratio, una « gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto », vel « gloria Patri et Filio cum Sancto Spiritu ». Hanc enim glorificationis et publicae professionis formulam ex traditione apostolica profectam esse, multis ostendit s. Basilius, « quam qui ab initio praescripserunt tradideruntque posteris, usu simul cum tempore semper progrediente per longam consuetudinem in Ecclesiis firmaverunt » Bas. de Spiritu Sancto n. 71.

Clarissime vero patet ex confessionibus martyrum, quae fuerit in primaeva Ecclesia communis intelligentia huic mysterii. Confiteuntur illi coram tyrannis unum solum Deum, qui est Pater, Filius, Spiritus Sanctus; atque dum praedicant unum Deum creARE omnium et Filium eius Christum, facta a iudicibus quaestione, num hic Christus sit Deus alius, constans est responsio, esse unum Deum, praeter quem alius Deus non est. Hanc martyrum confessionem videmus eandem in diversis Ecclesiis, et pro hac fide illi tormenta ac mortem subierunt. « Verax Deus, glorifico te cum aeterno et coelesti Iesu Christo, dilecto Filio tuo, cum quo tibi et Spiritui Sancto gloria et nomen et in futura saecula » s. Polycarpus Smyrnæ anno 166 (Ruinart Act. MM. ed. Veron. p. 31. n. 12; p. 36. n. 14). « Christum cum Patre et Spiritu Sancto Deum esse confiteor, dignumque est ut illi animam meam refundam, qui mihi et creator est et redemptor » s. Epipodius Lugduni anno 178 (ib. p. 65. n. 6).

a Dominum Christum confiteor Filium altissimi Patris, unicui

unicum, ipsum cum Patre et Spiritu Sancto unum solum Deum esse profitor... Ego uni et vivo sacrificio Deo, qui est benedictus in saecula » s. Vincentius Valentiae in Hispania anno 304 (ib. p. 325 n. 5). « Patrem et Filium et Spiritum Sanctorum adoro; sanctam Trinitatem adoro, praeter quam non est Deus... sacrificio modo Christo Deo me ipsum... Adorem Trinitatem inseparabilem, quae Trinitas unitas deitatis est... Ego sacrificio et immolo me ipsum Patri et Filio et Spiritui Sancto » s. Euplus Catanae anno 304 (ib. p. 362). « Domine Deus omnipotens Iesu Christe... Gratias tibi ago, Domine Iesu Christe... tibi offero sacrificium meum, qui cum Patre et Spiritu Sancto cives et regnas Deus in saecula saeculorum » s. Afr. Augustae Vindelicorum anno 303 vel 304 (ib. p. 401, n. 3). « Tarachus (martyr) dixit: ego Deo meo servio et sacrificio... Magis ac magis opto confidere in nomine Dei et Christi eius. Maximus (praeses) dixit: iniuste et maledicite, quomodo duobus Diis servis, quos voce confiteris, et nunc Deos negas? Tarachus dixit: ego confiteor manifeste, qui est Deus verax (ἔγω θεον ὁμολόγω τὸν ὄντας ὄντα) Maximus dixit: nunc confessus es Christum et Deum (καὶ μην καὶ Χριστὸν τινας ἔσταις εἰναι θεον). Tarachus dixit: et bene (οὐτως ἔχει), hic est enim Filius Dei, qui Christianorum, propter quem patinam et salvamur » s. Tarach. in Cilicia anno 304 (ib. p. 377). « Polemon (iudex) dixit: quem colis Deum? Respondit Pionius (martyr): Deum omnipotentem, qui fecit celum et terram... quem cognovimus per Verbum eius Iesum Christum.... Ad Sabinam Polemon verba convertit: quem colis Deum? Illa respondit: Deum omnipotentem quem cognovimus per Verbum eius Iesum Christum. Post haec adstante hand procul Asclepiade Polemon dixit: quem colis Deum? Respondit (Asclepiades): Christum. Polemon: quid ergo, iste alter est? Respondit: non, sed ipse, quem et ipsi paulo ante confessi sunt... Iudices iterum dixerunt: quem Deum colitis? Pionius respondit: hunc, qui celum fecit et sideribus ornavit, qui terram statuit... Tum illi (iudices): illum dicis, qui crucifixus est? Et Pionius: illum dico, quem pro salute orbis Pater misit » (1) s. Pionius

(1) Est verissimum, has martyrum confessiones plane geminas esse

cum sociis Smyrnae anno 250 (ib. p. 122 sqq.). In utraque quæstione Tarachi et Pionii gentiles conantur convincere sanctos martyres, coli ab eis plures Deos eo, quod et Patrem et Christum dicent Deum omnipotentem; at Christiani confitentur Patrem et Filium esse unum eundemque Deum, non Deum alterum et alterum; adeoque licet alius sit Pater, alius Filius, non tamen distinguantur deitate sed sunt unus Deus.

Ex propositis tum Patrum explicationibus tum martyrum testimonii est evidens, universalem Ecclesiae fidem et intelligentiam dogmatis inde ab Apostolis fuisse eandem, quae in Concilio Nicaeno et deinceps diligenter a rationis fixis formulis dogmaticis defensa est, ut dogma

declarationibus Pontificum Zephyrini et Callisti: « novi unum Deum Iesum Christum, et praeter ipsum nullum alium (Denn); » « Verbum non est aliud spiritus quam Deus, et Deus non aliud spiritus quam Verbum (de nomine spiritus absolute non hypostatico sumpto cf. Constant. Praefat. in Opp. s. Hilarii n. 62, 63), hoc Verbum est natus Deus ». Sunt haec exacta perfectissime ad normam theologiae catholice nec illa, ut recentior theologus putavit, indigent emulitione. Minus exacta est ad terminacionem theologicam ipsius explicatio: « Responsio martyris: non est alter, minime sibi vult, Christum esse illum unum Deum h. a. personam identicam cum Patre, sed est tantummodo emphatica expressio consubstantialis deitatis Christi » (Fol. Theologie, Tubingens. 1855, p. 361). Responsio martyris utique non significat, Filius esse eandem personam ac Pater est; sed certissime significat, non esse Deum alterum sed unum eundemque Deum, qui est Pater; Deus enim est Pater, Filius, Spiritus Sanctus, « tres simili persona et qualibet earundem, plurimum quippe inter se differunt haec duo, quae theologus videtur habere velut synonyma: « Filius est ille unus Deus idem, qui est Pater, » et « Filius est persona eadem, quae Pater est ». Negre satis recte dicitur, exprimi « consubstantialis deitatem Christi; » nam deitas Christi non est consubstantialis deitatis Patris sed prorsus una indistincta deitas est Patris et Filii, ac propterea Filius est consubstantialis Patri. « Non autem sibi ipsi quidquam consubstantial est, sed alterum alteri » s. Basil. ep. 52, n. 3. Possunt quidem reperiri Patres, qui dixerint Filium « natura aequalem Patri », « essentiam de essentia », imo etiam « essentiam Filii consubstantialem Patri » (cf. Athanas. ad Serap. ep. 2, n. 5); sed in huiusmodi dictis essentia Filii seu natura Filii accipi debet pro hypostasi (Petav. 1. VI. c. 10; Maran. Divinit. D. N. Iesu Ch. 1. IV. c. 10, n. 9).

in directa oppositione adversus novos errores integrum servaretur.

II. Si conferas Petavii librum I. de Trin. c. 3-5. cum eiusdem Prolegomenis ad ipsos de Trinitate libros, non adeo obvium erit claram ac distinctam concipere notionem, quid tandem ex Petavii opinione de unitate naturae et de consubstantialitate trium divinarum personarum certa rataque sententiā crediderint Patres non pauci, qui floruerunt ante definitionem Nicaenam; videbuntur enim Patrum sententiae eo modo accepta quo a Petavio l. I. intelliguntur, repugnare iis quae de eorumdem Patrum fide ipsomet demonstrat in Prolegomenis. Postiores theologi multi, et inter hos Natalis Alexander, Maranus, Lumper, Moehler (in Opere « Athanasius Magnus ») et ex Anglicanis Georgius Bullus locutiones vetustorum Patrum difficiliores interpretati sunt, non ut Petavius l. I. sed alio sensu, qui conveniat cum eiusdem Petavii Prolegomenis; hancque suam interpretationem veram esse, ex ipsis Patrum principiis demonstrarunt, ita ut de pleno consensu doctrinae ante synodum Nicaenam cum professione synodi et Patrum subsequentium quoad unam deitatem trium distinctarum personarum saltem inter theologos catholicos res videretur esse liquida. Nunc vero novae quaedam in medium producunt interpretationes, in quibus error manifestus in intelligendo dogmate revelato Patribus adscriptus obtegitur nomine *imperfæctæ intelligentiæ*, haecque theoria vindicatur ex principio de profectu intellectus catholicæ, quæ, pro nostra quidem opinione, ultra iustos limites extenduntur.

Ex una parte fatentur hi theologi, fidem et professionem dogmatis eandem fuisse Patrum antenicaenorum ac deinceps; ex parte vero altera affirmant, modum concipiendi et explicandi ipsum dogma fuisse « deficientem ». Defectum autem reperiunt non solum in usu argumentorum, comparationum, obseuaræ elocutionis sed in eo, quod Patres antenicaeni plerique naturam Filii putaverint esse aliam inferiorem quam sit natura Patris, ac proinde idem utique censuerint etiam de natura Spiritus Sancti. Credidisse,

aiunt, illos vetustos Patres universos Filium Dei Deum, sed consubstantialitatem cum Patre sensu Concili Nicaenii nondum intellexisse, imo visos esse tendere ad asserendam naturam Filii velut participationem de natura Patris « quantitate » inferiorem. « Quamdiu enim ratio, qua persona se habet ad personam, non distinguitur a ratione qua natura in Filio se habet ad naturam in Patre, tamdiu subordinatio personalis (quod una persona habet originem ex altera) necessario etiam transfertur ad essentiam, nec admittit cognitionem absolutæ consubstantialitatis; id quod accidit apologetis et plerisque Patribus antenicaenis » Dr. Kuhn de Trin. §. 12. p. 123. Non probant recentes isti theologi, ut modos loquendi duriores Patrum antenicaenorum, comparatione facta cum declarationibus et formulis Patrum subsequentium, in eundem sensum quoad rem ipsam reducere satagamus, solo admisso discrimine ac progressu ab obscuriori et confusiori modo concipiendi ad clariores et distinctiores definitions; sed duriores illas locutiones veterum urgent velut exprimentes gradum inferiorem ac proinde diversitatem naturae in Filio Dei præ Patre Deo universorum. « Anxiū studium, inquit, quo multi theologi ubique defendunt vetustiores Patres, et arbitrium quo eorum sententias reducent ad explicationes Patrum posteriorum, non imitandum sed potius reprehensione dignum est ». Ceterum quoad doctrinam Patrum antenicaenorum securos nos esse iubent ex principio nostra actate frequenter repetito, quod fateor me non intelligere. quid sibi velit, quando non de animo ac voluntate hominum sed de doctrina agitur et de sententia in se obiective spectata. Aiunt enim velut ad sufficientem apologiam pro sana doctrina illorum Patrum: « quod haereticum facit, non est manere vel etiam falsa theoria sed manca ac perversa fides pertinaciter retenta. » Rursum vero iidem theologi non infrequenter ita loquuntur, ut concedere videantur, rem ipsam unitatis naturae in personis distinctis Patres de quibus agitur, utique tenuisse, sed solum non satis clare et distincte exprimere valuisse, quod fidei intellectu concipiebant. At si ita est, quomodo non oportet illorum ve-

terum sententias conciliare cum doctrina subsequentium et cum explicacione catholica mysterii? Certe tota explicatio doctrinae Patrum antenicaenorum a viris his eruditis proposita, ut (quemadmodum aiunt) in intelligentia dogmatum de SS. Trinitate progressum ostendant ab imperfecto ad perfectius mihi eo tendere videtur, ut inducatur opinio, Patres ipsos plerosque inde ab Apostolis usque ad saeculum IV. nihil rati ac fixi habuisse, quo sensu Christus Dei Filius sit dicaturque Deus, quo sensu tres, Pater, Filius, Spiritus Sanctus, sint unus Deus; imo vero videtur ex horum theologorum interpretationibus consequi, unitatem realem singularitatis Dei et ideo consubstantialitatem personarum, quae duo dogmata sunt « substantia novi Testamenti », primis saeculis fuisse, saltem plerisque Doctoribus eoque magis alias fidelibus adhuc incompartam.

At talem profectum, si agitur universim de catholico intellectu et non solum de errore unius alteriusve Doctoris vetusti, admitti non posse, certissimum est tum ex propria ratione huinius dogmatis, de quo sermonem habemus, tum ex modo, quo Patres subsequentes suum consensum cum Patribus antiquioribus testati sunt, tum ex diserta et communi doctrina Patrum ac martyrum antenicaenorum.

1°. Agitur de veritate principe ab ipsis Apostolis explicite in Scripturis consignata, necessario in praedicatione Apostolorum fidelibus declarata, ab omnibus fidelibus explicite credenda et in ipsa initiatione baptismi atque quotidie in symbolo profienda, sanguine etiam coram tyrannis, obsignanda. Veritas haec est: unum esse Deum, praeter quem alias Deus non est; tres distinctos Patrem, Filium, Spiritum Sanctum esse hunc unum Deum, non autem tres Deos; nominatum Verbum Patris incarnatum, Christum, esse verum Deum adeoque non Deum alium sed Deum unum cum Patre et Spiritu Sancto. Atqui repugnat toti rationi Ecclesiae divinitus constitutae et promissionibus Christi munitione ad custodiam depositi fidei, ut veritas eo, quo diximus, modo comprehensa in revelatione, explicite tradita ab Apostolis, ab omnibus fidelibus semper et ubique ex-

plicite credenda aliquo tempore non sit secundum genuinum suum sensum in intellectu catholico Ecclesiae. In huiusmodi igitur veritatum intellectu et explicatione talis progressus, quem hi theologi assumunt, ex ipsis principiis generalibus traditionis et oeconomiae fidei christianaee admitti non potest. Longe enim diversa est ratio dogmatum, quae explicite in se ipsis sunt ab Apostolis tradita Ecclesiis, « instanti praedicatione » diserte semper proposita fidelibus utpote ab omnibus explicite cognoscenda ac credenda, et veritatum aliarum quarundam, quae vel solum implicite in aliis revelatae sunt, vel usu et observatione quadam communis disciplinae magis quam diserta doctrina propositae, vel certe simplici fide susceptae non autem instanti praedicatione inculcateae. In his posterioris ordinis capitibus non negamus posse aliquando per magisterium authenticum sub directione Spiritus Sancti profectum explicationis locum habere co fere modo, quo illi theologi profectum asserunt in explicatione dogmaticis de SS. Trinitate (vide Tractat. de Traditione). Ex generalibus igitur principiis conficitur, fieri nullo modo potuisse, ut Patres catholici in communi spectati quoad rem ipsam non eandem intellexerint ac docuerint unitatem deitatis et trium personarum distinctionem, quae in Concilio Nicaeno definita est et deinceps multipliciter vindicata. Inde tamen non fiebat, ut modus loquendi sive de unitate sive de distinctione in usum receptus semper fuerit aequa determinatus, minime ambiguus, et excludens ipsam possibilitatem sensus falsi ac haeretici, cuiusmodi formulas ecclesiasticas deinceps statutas et adversus haereticos errores multis declaratas videmus.

2°. Quare si quid penes Patres antecedentes in communi spectatos esset ambiguum per se plures admittens sensus, necessario intelligendum esset secundum explicaciones Patrum subsequentium, qui et ipsis suam consensionem cum antecessoribus proclamant; et non alind licet aliis strictioribus verbis se docere profitentur, quam quod a maioriibus inde ab aetate apostolica traditum est. Ita Athanasius quoad doctrinam consubstantialitatis comparat Patres

saeculi III. cum Nicaenis. « Non decet illos cum his committere; omnes enim Patres sunt, neque sanctum esset eos discriminare, quasi hi quidem bene, alli contra male docuissent; omnes quippe in Christo obdormierunt... Neque trecenti illi aliquam scripsere sententiam, neque sibi ipsis confisi verbis non antea scriptis patrocinati sunt; sed etiam ipsi a Patribus (antecedentibus) progressi eorum verba usurparunt » Athanas. de Synod. n. 43. Si vero de sententiis singularium quorundam Patrum queritur, certe illi neque infallibilis sunt, neque ab integritate eorum doctrinae pendet sive in se perpetuatis et constantia universalis traditionis sive huius demonstratio. Attamen in dogmate christiano huius indolis, sicut est professio Dei unius et trini, dissensus a catholico intellectu et detorsio ad sensum paeponerum in Patribus etiam singularibus admitti non potest, nisi evidenter demonstretur, eorum doctrinam nullo modo probabili cum sententia catholica conciliari posse. Ratio huius rei sita est in ipsis principiis Patrum, in eorum unione cum Ecclesia, in auctoritate et veneratione, qua tamquam lumina spectabantur ab Ecclesia ipsa, in connexione, qua Patres diversarum aetatum, sequentes cum antecedentibus cohaerent; et speciatim quoad praesentem quaestionem ratio est clarissima in ipsa natura dogmatis, quod a doctribus catholicis ignorari non potuit, et certe intra fines Ecclesiae in discrimen vocari non potuisse, quin alii Pastores Doctoresque continuo reclamarent. Haec res facto ipso constat luculentissime. Cum Dionysius Alexandrinus ad realem distinctionem Patris et Filii adversus Sabellianos efficacius exprimendam usus esset quibusdam modis loquendi, quibus distinctio et diversitas naturae significari videbatur, continuo accusatus est apud successorem Petri Dionysium Romanum Pontificem, qui hac occasione communem fidem sicut de distinctione personarum ita de unitate naturae ea, qua superius vidimus, claritate exposuit, cui definitioni Alexandrinus plenissime consensit, et se semper in eadem fide fuisse protestatus est (vide S. Athanas. l. de sentent. Dionysii n. 15. 17. 18. 20; de decret. Nicaen. n. 26). Sed de Dionysio alibi dicendi locus erit.

Eadem consensio, sollicitudo, claritas intelligentiae in custodiendo deposito aequa manifeste appetit in damnatione omnium haereticorum, quantumvis subtiliter disputarent et verbis ecclesiasticis suum errorem obtegerent. Rationem, quae in huiusmodi praesertim dogmatibus publicae et communis professionis persuadet consensum Patrum semper praesumendum esse, et dissensum aliquorum non nisi ex evidenti demonstratione concedi posse, complectitur Augustinus loquens de alio dogmate etiam minus obvio, quam est professio SS. Trinitatis: « quia, inquit, et ipsi (Patres orientales) utique christiani sunt, et utriusque partis terrarum fides ista una est, quia fides ista christiana est » Aug. contr. Iul. I. n. 14. (Vid. Tract. de Tradit. th. XV.).

3.º Si iam doctrinam ipsam inspiciamus, ut in monumentis adhuc reliquis ante tempora Nicaena proposita exstat, non tam distinguendi sunt Doctores diversi inter se, quam potius conferenda duplex series sententiarum apud omnes vel certe plorosque illos Patres.

a) Omnes habent certissimum principium fundamentale unum esse Deum, praeter quem alias non est; eundem absolute seu sub ratione deitatis et essentiae spectatum esse unum ita, ut Iudaei et monarchiani docent et recte probant ex Scripturis; porro nefas omnino esse, divinum cultum deferre nisi uni vero Deo. Non minus certum habent, Christum Filium Dei et pariter tertium, Spiritum Sanctum esse verum Deum, divino cultu adorandum; Christum Filium a Patre distinctum esse illum unum verum Deum, qui in V. T. apparuit et se revelavit ut Deum unum. Claram est igitur, a Patribus illis omnibus tam multiplicationem quam partitionem deitatis seu naturae divinae haberet ex principio christianis ut absurdam. Hinc certum est, declarationes distinctionis realis inter Patrem, Filium, Spiritum Sanctum numquam posse penes illos intelligi eo sensu, ut distinctio pertingat etiam ad unam simplicissimam et non multiplicabilem essentiam divinam.

b) De distinctione personarum duplex est diversus modus disputandi illorum Doctorum. Quando simul confutant errores oppositos ex una parte asserentium cum unitate na-

turae etiam unitatem personae, ex parte altera distribuentium quomodocumque etiam naturam cum distinctione personarum, ut vidimus penes Callistum et Dionysium Pontifices; aut quod fere eodem redit, quando Patres vindicantes distinctionem personarum simul repellunt calumniam adversariorum, ac si hoc ipso multiplicaretur natura, ut saepe Irenaeus, non raro Tertullianus aliisque; in hac inquam disputatione coniungunt et aequa clare defendunt unitatem naturae et distinctionem personarum. At vero frequenter supposita unitate deitatis solum prae oculis habent realem distinctionem Patris et Filii, quam haeretici negabant. Cum iam hie Patribus nullatenus fuerit propositum declarare distinctionem, *quomodo sit*, sed unice eius realitatem, *an sit*, et cum de unitate naturae absque controversia cum adversariis monarchianis consentirent; non est mirum, quod saepe utuntur iis loquendi modis, qui per se spectati possent non solum personarum sed etiam naturarum distinctionem significare, et quibus in disputatione alia, ubi vindicanda essent deitas Filii et naturae unitas, neque ipsi usi essent, et minus adhuc posteriori aetate uti commode possumus, cum formulae et definitions erroribus tam monarchianis quam triusianis directe oppositae iam ratae sunt ac fixae, quas formulas ipsas non nisi paulatim peperit necessitas, ut dogma unitatis et distinctionis semper creditum munirent adversus haereticos, et fraudes detergerentur, quibus errorem illi occultabant.

Hanc distinctionis et constantioris terminologiae originem testatur historia Concilii Nicaeni superioris a nobis descripta (th. IX), imo historia tota Arianorum et Pneumatomachorum, ut tum a Patribus seorsum tum in Conciliis confutati et damnati sunt.

Quod itaque de illis vetustis doctoribus ait s. Hieronymus Apol. contr. Rufin. l. II. n. 17: « fieri potest, ut vel simpliciter erraverint, vel alio sensu scripserint, vel a libariori imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint; vel certe antequam in Alexandria quasi daemonium meridianum Arius nasceretur, innocenter quedam et minus caute loquuti sunt, et quae non possint perversorum ho-

minum calumniam declinare, » totum concedendum est, si sermo sit de rei *possibilitate* et de doctoribus seorsim *singularis* non vero in consensu spectatis. At si quaeratur de *facto*, primum et tertium sine magna probatione admitti non debet; secundum et quartum inspectis scriptis Patrum illorum, qui semper habiti sunt orthodoxi, reperitur esse verissimum.

THESES XI.

*De difficultibus concipiendi et loquendi modis,
quibus Patres vetusti distinctionem realem dicinarum
personarum significant.*

* Quando ss. Patres sive ante controversiam cum Arianis sive adhuc post Concilium Nicaenum loquuntur 1^a. de relatione Filii ad Patrem volunt inferioris ad superiorem; 2^a. de voluntaria generatione Filii; 3^a. de operatione Filii ad extra volunt ministeriantis Deo Patri, eiusque generatione ad opus creationis; 4^a. de missione et apparitionibus Filii etiam in veteri Testamento, velut visibilis et loco circumscripti praes Patre invisibili et immenso: omnes illae locutiones penes Patres orthodoxos possunt atque spectatis eorum principiis et declarationibus debent intelligi de reali distinctione Filii per generationem procedentes a Patre ut a suo principio, non autem de modo distinctionis secundum diversitatem naturae; in plerisque vero simul resipiunt humana natura a Filio assumenda aut assumpta, vel apparitione in loco per subjectam creaturam. *

Non potest negari apud Patres antenicaenos occurrere modos loquendi de Filio, et vel diserte vel per consequentiam de Spiritu Sancto, in comparatione cum Patre, qui per se et seorsum sumpti possent significare, et sensu obvio revera significant Filium natura a Patre distinctum ac inferiorem. Imo locutiones geminae occurrunt non raro penes Patres etiam post Nicaenum Concilium eos ipsos, qui consubstantialitatem Filii cum Patre adversus Arianos studiosissime vindicabant. Unde apud hos posteriores nemo prudens dubitat, quin duriores illae formulae in sensum orthodoxum explicandae sint. Hoc vero ipsum iam praeindicium est gravissimum, easdem etiam ab antiquioribus hoc tantummodo sensu catholicis adhibitas fuisse. At non coactetur ad hanc solum comparationem cum Patribus